

Filozofické aspekty řídicí funkce velitele

O řízení společenských procesů se v posledních letech hovoří ve smyslu zvyšování požadavku na jeho zvědeckost, popřípadě se přímo vyslovuje požadavek vědeckosti řídicí práce. Snaha o nalezení nejracionalnějších metod řízení však není nová, avšak s celou naléhavostí se objevuje zejména s nástupem vědeckotechnické revoluce. Řízení přestává být záležitostí výhradně průmyslových manažerů a vstupuje do silového pole politiků, vědců, techniků i vojáků.

Společnost je objektivními podmínkami doručena zabývat se problematikou řízení daleko hlouběji. Dochází k takovému stupni poznání, že dosud používané metody řídicí činnosti nejsou zcela úměrné složitosti společenských procesů a ne vždy plně postihují jejich podstatu.

Společenské procesy, které přináší vědeckotechnická revoluce, zasáhly hluboce celou společnost. Měnily její tvářnost a zpětně byly jejími změnami ovlivňovány. Jestliže Marx a Engels mohli konstatovat, že buržoazie značně zjednodušila poměry a vztahy mezi třídami, pak v naší epoše tyto vztahy zůstala a zkomplikovala natolik, že k jejich postihnutí je zapotřebí značného vědeckého úsilí. Řízení je v první řadě otázkou řízení složitých společenských procesů. Řízení se stává specifickou činností lidí k uspořádání, organizování určitých jevů a procesů v souladu s cílem, danými prostředky a

měnícími se podmínkami. Řízení má zabezpečovat zachování kvality systému a jeho rozvoj, zabránit v jeho ovlivňování vnějšími nepříznivými činiteli (nebo zeslabit jejich účinek) a zabezpečovat přechod z jednoho kvalitativního stavu do druhého.

Požadavek vědeckosti řízení vystupuje tudíž jako objektivní příkaz dne.

Řízení na vědecké bázi se stává objektivním požadavkem moderní vyspělé společnosti. Bereme-li v úvahu složitost společenských procesů a metod jejich zachycování zjistíme, že na řízení těchto procesů se podílí celá řada obecných i speciálních vědních disciplín.

Současně však otázka řízení je problémem, do jaké míry subjekt řídicí činnosti dokáže realizovat závěry vědy a do jaké míry je schopen je spojit s politickými a odbornými úkoly řízení a rozvoje té oblasti, za kterou nese odpovědnost.

Zvyšování úrovně řídicí a organizátorské práce je závislé na osobní odpovědnosti řídicích pracovníků a na jejich odborné i politické připravenosti. Politická a odborná úroveň řídicích kádřů ovlivňuje kvalitu a efektivnost řízení.

Jak na XV. sjezdu KSČ, tak i na jednotlivých zasedáních ÚV KSČ byly několikrát zdůrazněny leninské zásady řídicí práce, jejichž respektování je nezbytnou podmínkou její vysoké úrovně. Patří mezi ně:

- soustavné prohlubování leninského stylu práce;
- uplatňování stranické zásadovosti;
- výchova k uvědomělé disciplíně;
- nesmiřitelnost vůči nedostatkům;
- pocit odpovědnosti řídicích pracovníků za splnění svěřených úkolů;
- rozvíjení tvůrčího přístupu k řídicí a organizační práci;
- dodržování státní disciplíny a prosazování celospolečenských zájmů.

Vědeckost řízení vyžaduje, aby subjekt řídicí činnosti — vedoucí pracovník, velitel — vytvářel a prohluboval sdružské vztahy, získával podřízené pro plnění úkolů, využíval kolektivní moudrosti, rozumně hospodařil s iniciativou lidí a soustavně rozvíjel nové formy řídicí a organizační činnosti.

Respektování těchto požadavků na všech stupních a úrovních je významnou politickou směrnicí, kterou stanovil XV. sjezd naší strany. Plenární zasedání ÚV KSČ v březnu 1978 se vši vážností upozornilo na to, že: „Každý řídicí orgán,

každý odpovědný pracovník musí mít na zřeteli, že porušování sjezdových direktiv má i vážné politické, ideově výchovné a morální důsledky. Ne nadarmo neustále zdůrazňujeme, že zásadovost každého člena strany, zvláště řídicího pracovníka, se projevuje především v tom, jak ve své každodenní činnosti plní svěřené úkoly, jak bojuje za politiku strany a dovede realizovat a také objasňovat její cíle.“ (Zpráva předsednictva ÚV KSČ o výsledcích plnění závěrů XV. sjezdu KSČ a dalším postupu při jejich realizaci, Praha, 1978 s. 35.)

Vědecké řízení znamená tedy nejen respektovat vědecké přístupy k řídicí práci cestou jejich osvojování, ale i jejich důslednou realizaci v praxi řídicí činnosti. Vědecké řízení současně předpokládá pochopit a realizovat politický aspekt tohoto procesu, uvědomit si, že řízení v socialistické společnosti je vlastně realizací politiky strany ve všech oblastech života společnosti, tedy i ve vojenství.

Armáda a řízení

Obecný požadavek, kladený na zkvalitnění a zvědecktění řídicí činnosti, se nevymyká ani armádnímu organismu. V oblasti řízení a velení vojsk se dochází k závěru, že řízení a velení se musí měnit v souladu se změnami podmínek, že změněné poměry si vynucují změnu obsahu, cílů i forem řídicí činnosti.

Řízení je v armádě vázáno na určitou praxi, realizovanou v dané etapě vývoje ozbrojeného zápasu jako jednoty ekonomických, politických, vojenských, speciálně technických, morálně psychologických a morálně politických faktorů. Pokud teorie řízení akceptuje jednotu těchto faktorů, pokud zachycuje správně dynamiku jejich vývoje, můžeme je označit za vědecké.

Bojová činnost je takový specifický druh společenskohistorické praxe, která sleduje časově i prostorově omezené cíle. Vztahuje se vždy k danému speciálnímu

jevu, jakým je ozbrojený zápas či jeho konkrétní formy bojové činnosti. Po vědecké teorii řízení se žádá, aby zachycovala nejen jevovou stránku této skutečnosti, ale její podstatu, aby se dokázala přenést přes její fragmentární, útržkovitý charakter a byla schopna pojmut ozbrojený zápas jako celek, aby tudíž zachytila jeho vazby jak směrem k jedinečnému (jednotlivým druhům bojové činnosti či jednotlivým aktérům této činnosti), tak i vazby směrem k obecnému, k válce jako společenskohistorickému jevu a jejímu konkrétnímu charakteru.

Platí, že vojenské teorie věnuje zvláštní pozornost specifice řízení ozbrojeného zápasu a bere v úvahu jeho závislost na řízení celé války a tedy i na charakteru a orientaci politického vedení a činnosti ostatních institucí v průběhu války. K řízení ozbrojeného zápasu přistupuje teorie jako k jednotě obecného a zvláštního, specifického v její složitosti a rozporovitosti.

Řízení v buržoazních armádách

Systém řízení v buržoazních armádách tkví v podstatě ve dvou koncepcích.

1. Tzv. tradiční koncepce je založená na naprosté, a tudíž neomezené autoritě a nadvládě velitelů nad vojáky, která se

opírá o formální i faktickou sociální nadřazenost důstojníků nad vojáky. Tato nadřazenost je realizována rozkazy a nařízeními, které vyžadují od vojáků slepou poslušnost při jejich plnění. Vyžaduje

je naprostou slepou poslušností a automatismem v jednání vojáka, vypěstovaný drilem.

Klasickým případem tohoto systému řízení a velení byl německý militarismus, zejména pak fašismus.

Na podobném základě je založen systém řízení tzv. elitních jednotek USA i jiných kapitalistických armád. Vyžaduje bezvýhradnou a slepou poslušnost. Autorita velitele je založena na jeho privilegiovaném postavení, nikoli na jeho schopnostech a znalostech. Součástí řízení je soustavně ponižování lidské důstojnosti vojáků jako méněcenných a omezených. Základem systému výcviku je dril.

2. Druhá koncepce sleduje využití moderních metod řídicí práce i v armádě. Jde o jakousi symbiózu tradičních metod řízení a velení s moderními metodami manipulace s lidmi. Přes veškeré tyto snahy převládá stará koncepce, zejména pokud jde o její podstatu, o její obsah, nikoli o formu. Jak ukazuje J. Hrabě: „Buržoazní autoři sami zdůrazňují, že pro americké ozbrojené síly jsou příznačné tyto charakteristiky:

— strnulá velitelská hierarchie, opí-

rající se o neomezenou moc důstojníků, byrokratický mocenský systém a uniformitu procedur, jež vedou k otupování iniciativy u podřízených;

— rigidní stratifikace, vybudovaná na uměle vytvořených sociálních bariérách mezi důstojníky a mužstvem;

— autoritativní systém velení, který odsuzuje podřízené k sociální izolaci, anonymitě a bezduché poslušnosti;

— středověká tradice přísného kas-
tovnického členění a sociální kontroly;

— moderní podnikatelská tradice, spjatá se silným individualismem, která způsobuje, že v armádě platí zásada starat se především sám o sebe, urvat, co se dá.“ (Hrabě, J.: K sociologické charakteristice buržoazního vojenského systému, Lidová armáda č. 8/1979, s. 367 až 368.)

V. I. Sorpin má pravdu, když daný systém řízení charakterizuje takto: „...americký kapitalistický standard se snaží udělat z prostého dělníka nemyslicí přívěsek stroje. Avšak přeměna vojáka v nemyslicí přívěsek zbraně odporuje charakteru moderní války.“ (Skopin, V.I.: Militarismus, Praha 1959, s. 207.)

Vědeckost řízení — krédo socialistického velitele

Řízení v podmínkách socialistické armády je založeno na důsledném uplatnění socialistických principů řídicí práce, aplikovaných na specifiku armádního organizmu. To znamená, že se realizuje na důsledném uplatňování principu demokratického centralismu.

Požadavek vědeckého řízení předpokládá, že velitel bude vybaven základními prostředky a metodami, které mu umožňují zabezpečit centrální řízení. To se neobejde bez osobní odpovědnosti, autority vedoucího a kázně podřízených a vylučuje maximálně anarchii a živelnost. Má-li být řízení účinné, jak ukazuje V. I. Lenin, nesmí vylučovat osobní odpovědnost a podřízení se jedné vůli. V. I. Lenin o tomto základním vztahu, uplatňovaném v řídicí práci, napsal v článku „Nejbližší úkoly sovětské moci“:

„... je třeba říci, že každý velký stro-
jový průmysl — tj. právě materiální, výrobní zdroj a základ socialismu — vyžaduje bezpodmínečnou a nejpřísnější jednotu vůle, řídicí společenskou práci set, tisíců a desettisíců lidí. Technicky, hospodářsky i historicky je tato nezbytnost zřejmá, všichni, kdo přemýšleli o socialismu, ji vždy uznávali za podmínku socialismu. Ale jak může být zajištěna

nejpřísnější jednotka vůle? — Podřízením vůle lidu vůli jednotlivce.“ (Lenin, V. I.: Spisy, sv. 27, Praha 1954, s. 264.)

Požadavek jednotné vůle, o němž Lenin hovoří, je obecným požadavkem, platným i pro současnost a nejen pro určitou část společnosti.

Požadavek jednotné vůle je základním a výchozím principem řízení vojsk, je objektivní nutností. Centralizované řízení a velení v socialistické armádě je tím spíše nutné, že v podmínkách vědeckotechnické revoluce a z ní vyplývající vysoký stupeň mechanizace a automatizace procesů ozbrojeného zápasu směřuje objektivně k narůstání potřeby centralizovaného řízení a velení.

Tento požadavek však není samoučelem a nemůže být jednostranně chápán. Součástí řídicího systému je jednotka centralismu a demokratismu v řídicí činnosti. Vyjádřením jejich jednoty v podmínkách armády je „princip nedílné velitelské pravomoci“, jako specifické formy řídicí práce. Nedílná velitelská pravomoc má v podmínkách socialistické armády výrazně politický charakter. Ten je zakotven v nových řádech Ozbrojených sil Československé socialistické republiky. V Zákl.-Ř-1/č se říká: „Velitel útvaru (jed-

notky) má nedílnou velitelskou pravomoc a je osobně odpovědný Komunistické straně Československa, prezidentu a vládě Československé socialistické republiky za stálou bojovou a mobilizační pohotovost svěřeného útvaru [jednotky]". (Zákl.-R-2, Hlava 2., čl. 46.)

Maršál Malinovský svého času o nedílné velitelské pravomoci velice případně napsal:

"Nedílná velitelská pravomoc, jak známo, je i v kapitalistických armádách. Tam se však zakládá na panství vykořisťovatelských tříd nad vojáky a námořníky, kteří vyšli z dělníků a rolníků..."

Jinak je tomu u nás i u vás.

V sovětských ozbrojených silách, kde všichni příslušníci armády, od vojína až po maršála, jsou rovnoprávní synové socialistické společnosti, má nedílná velitelská pravomoc zcela jinou podstatu. V rozkaze velitele vidí sovětsí vojáci rozkaz vlasti a plní jej nejen proto, že je zákonem, ale z hlubokého, uvědomělého, vnitřního přesvědčení. Nedílná velitelská pravomoc se u nás rozvíjí a upevňuje na stranickém lidovém základě. V tom je také její nejpodstatnější zvláštnost. Hlavním základem výstavby sovětských ozbrojených sil je jejich řízení komunistickou stranou, posílení vlivu a úlohy stranických organizací v armádě a námořnictvu. Všechny otázky obrany vlasti, budování ozbrojených sil, vojenské teorie a praxe se řeší v plném souladu s ideologií a politikou strany, na základě jejich usnesení a směrnic.

Politika a ideje strany určují veškerý obsah činnosti vojenských kádřů. Velitel s nedílnou velitelskou pravomocí nejedná svévolně, ale usilovně bojuje o to, aby uvedl v život politiku lidu, politiku strany a konkrétní směrnice jejího ÚV. Je straně a vládě osobně odpovědný za bojový výcvik, politickou a vojenskou výchovu podřízených, za bojovou připravenost útvaru, lodí nebo jednotky.

Sovětská nedílná velitelská pravomoc je nejhodnějším spojením nedílné velitelské pravomoci s vůlí kolektivu". (Malinovský, R. J.: Velitel útvaru — organizátor výcviku a výchovy vojáků, Lidová armáda 7/1963, s. 207—208.)

Jak vyplývá z tohoto citátu, princip nedílné velitelské pravomoci je nejhodnějším a neúčinnějším nástrojem řídicí činnosti velitelů všech stupňů.

Princip nedílné velitelské pravomoci nemůžeme chápat jen jako proces absolutní pravomoci a nedotknutelnosti velitele. Z vnitřního obsahu principu nedílné

velitelské pravomoci vyplývají požadavky na skutečně vědecké uplatnění řídicí činnosti na jednotlivých stupních řízení a velení vojsk. Tento požadavek je zakotven v Řádu vnitřní služby, čl. 47, podle něhož je velitel povinen "...neustále zdokonalovat metody velení útvaru [jednotky]; svědomitě zdokonalovat své organizační schopnosti a metodické návyky; studovat a zavádět do praxe vše nové, pokrokové, vše co napomáhá zvyšovat kvalitu a efektivnost výcviku a výchovy podřízených..." Povinnost velitele neustále "zdokonalovat své vojenské i politické znalosti" požaduje článek 49 Řádu vnitřní služby.

Povinnost velitele rozhodnout se a přijmout osobní odpovědnost za přijaté rozhodnutí současně nevylučuje využití kolektivní moudrosti, ale naopak ji předpokládá. Velitel disponuje rozumem celého štábu spolupracovníků — odborníků, kteří mu předkládají kvalifikované informace a návrhy na řešení. Je uměním velitele využít těchto spolupracovníků, zejména jejich odbornosti a věst je tak, aby systém řízení a velení byl založen na skutečně vědeckých základech.

K tomu, aby velitel mohl splnit tento požadavek, je nezbytné, aby znal pracovní, politické a morální kvality svých podřízených, neustále zdokonaloval jejich bojové mistrovství, každodenně se zabýval jejich politickou, právní i vojenskou výchovou. Aby se ve své činnosti opíral o stranické a svazácké organizace a plnou měrou využíval jejich vlivu k úspěšnému plnění úkolů uložených útvaru. Na velitele naší socialistické armády se plně vztahuje tato myšlenka.

"Charakteristickým rysem vedoucího pracovníka na současném stupni rozvoje naší společnosti je, že dokáže své znalosti a přednosti spojovat se znalostmi a zkušenostmi kolektivu. Takový pracovník si je vědom politických a morálních důsledků svých rozhodnutí, která se tak nestávají jen suchým příkazem, ale mobilizují tvůrčí síly celých kolektivů, vtažují je do řešení úkolů na pracovištích, posilují v nich pocit spoludopovědnosti a probouzejí jejich iniciativu." (Zpráva předsednictva ÚV KSČ o výsledcích plnění závěrů XV. sjezdu KSČ a dalším postupu při jejich realizaci, Praha, březen 1978, s. 38.)

Velitel nese nejen právní, ale i mravní odpovědnost za svá rozhodnutí a je-li komunista, pak i komunistickou odpovědnost před vyššími veliteli a politickými orgány. Je přímou povinností velitele pevně a důsledně uvádět v život politiku

Komunistické strany Československa a vlády Československé socialistické republiky.

Princip komunistické stranickosti a politické odpovědnosti zaručuje soulad řídicí činnosti s objektivními zákony společenského vývoje, s vojenskou politikou komunistické strany, se zákony vedení války a ozbrojeného zápasu. Z toho vyplývá, že velitel se nemůže při uplatňování své řídicí funkce realizovat jen jako příslušník státního aparátu, ale i jako komunista, jehož povinností je vyvinout veškeré úsilí pro zabezpečení obrany socialistického společenství.

Systém, na němž je založeno řízení a velení v socialistické armádě, vylučuje třídní, národnostní či rasovou nadřazenost velitele nad masami vojáků. Soulad základních zájmů vylučuje rozpory mezi velitelem a vojáky a umožňuje veliteli mobilizovat podřízené právě pro plnění těchto základních zájmů, pro jejich obranu.

Problém řízení a velení vystupuje z hlediska velitele jako problém dosažení jednoty formální a neformální autority na socialistickém základě.

Velitel se ve své řídicí práci může opírat o formální autoritu, kterou disponuje a která vyplývá z řádů a předpisů. Tato autorita vyplývá ze specifické úlohy a funkce armády jako součásti státního aparátu, jako centralizované a hierarchicky členěné instituce.

Místo velitele ve struktuře armádní instituce, jeho úloha a pravomoc jsou dány jednak jeho funkcí, dále pak soustavou řádů a předpisů a nařízení, jejichž uplatňování má povahu zákona. Velitel vystupuje tedy jako reprezentant armádní instituce, jako představitel státní moci. Závěry, které z titulu své funkce přijímá a pomocí nichž řídí a organizuje život jednotky, jsou kázeňsky vynutitelné. Velitel se ve své řídicí funkci může opírat o to, že „Vojenská kázeň v československých ozbrojených silách je založena na vysoké politické uvědomělosti vojáků, na hlubokém chápání vlasteneckých povinností a internacionálních úkolů našeho lidu, na bezmezné oddanosti našeho lidu socialistické vlasti, Komunistické straně Československa a vládě Československé socialistické republiky.“ (Zákl-R-3/č. Úvod).

Současně však velitel ve své řídicí funkci musí respektovat, že vysoké vojenské kázně se dosahuje zejména výchovou vojáků ke komunistickému světovému názoru, k vysokým morálně politickým a bojovým vlastnostem a k uvědomělému podřizování se veliteli [náčelníkům].

Součástí řídicí funkce velitele je dosažení toho, aby chování a jednání příslušníků jednotky či útvaru bylo plně v souladu s řády a předpisy. Přitom nejde o nějaké absolutní podřízení či jakési detailní řízení ve sféře všech činností, chování a jednání každého vojáka. To není teoreticky ani prakticky uskutečnitelné a není to ani z hlediska celkové řídicí funkce velitele, jakož i z hlediska cílů a potřeb řízení a velení žádoucí.

Naopak v systému řídicí funkce velitele jde o dovedné sepětí formální autority s neformální autoritou, založenou zejména na společných cílech a zájmech všech členů jednotky jako příslušníků socialistické společnosti a ochránců jejich vymožeností. Neformální autorita nemůže být budována na principu falešného kamarádství, ale zejména na osobní autoritě velitele, která vyplývá z jeho morálních vlastností, vysoké odborné kvalifikace, důkladného politického rozhledu, z hluboké znalosti svých podřízených, z vysoké náročnosti spojené s všestrannou péčí o podřízené a připravenosti pochopit, ale i pomoci řešit jejich osobní, rodinné i jiné problémy.

Systém řízení velitele, založený na jednotě formální i neformální autority, by měl vést k tomu, že voják (podřízený) je vnitřně přesvědčen o správnosti závěrů, které jak pro vnitřní chod jednotky, tak pro bojovou činnost přijímá jeho velitel. To má svou logiku. Voják nejedná vždy a pouze tak a proto, aby vyhověl řádům a předpisům, ale jeho jednání je často založeno na vnitřním přesvědčení o správnosti opatření, která jeho velitel přijal, na důvěře, že přinesou úspěch. Vnitřní přesvědčení vojáka o správnosti přijatých opatření na druhé straně vede k tomu, že voják jedná v souladu s danými opatřeními proto, že sám chce, nikoli jenom proto, že „je to nařízeno“. Tato situace je nezbytným předpokladem rozvoje aktivity a iniciativy podřízených, se kterou velitel ve své řídicí funkci musí počítat.

Řízení v podmínkách armády musí respektovat skutečnost, že hlavním úkolem v ozbrojeném zápasu je dosažení maximálních úspěchů při minimálních ztrátách na vlastní straně. Rozhodujícími články při plnění tohoto úkolu jsou bezesporu lidé. Velitel musí ve své řídicí funkci z tohoto faktu vycházet.

Při plnění řídicí funkce je proto nezbytné, aby velitel přistupoval k řízení lidí komplexně. To znamená, že musí nejen znát názory, zájmy a snahy podřízených, ale ujasnit si i to, čím jsou tyto cíle, zájmy a snahy determinovány a do

jaké míry jsou v souladu s obecnými, celospolečenskými zájmy.

Je úkolem velitele posunout sféru zájmů jednotlivců do sféry zájmu o jednotlivce a sladit oba tyto zájmy, resp. podřídit je obecnému zájmu — službě a obraně socialistické vlasti, jakožto zájmu vyššího stupně.

Protože voják i velitel jsou členy socialistické společnosti, tj. slouží shodným cílům a jejich zájmy z tohoto hlediska jsou totožné, jeví se veškerá opatření velitele ke zlepšení racionalizace řídicí práce jako opatření, která přijímá i v zájmu každého vojáka, jednotky či útvaru jako celku.

Obecný zájem obrany socialistické vlasti a socialistického společenství, který je konečným rozhodujícím a určujícím jak při výcviku, tak v boji, napomáhá veliteli při uskutečňování sledovaných cílů a naplňuje smysl jeho řídicí funkce.

Tato sféra společenského zájmu nemůže v žádném případě ustoupit do anonymity. Jinak by totiž zanikly skutečné cíle a smysl řídicí funkce velitele. Například, odhalení, zjištění a uvědomění si společenských zájmů napomáhá samotnému veliteli důsledně realizovat svou řídicí funkci.

Voják ochotně podřizuje své zájmy potřebám války chápe-li, že realizace jeho zájmů je plně v souladu s vítězným v boji a s porážkou nepřítele. Základní předpoklady podřízení se danému systému řízení spočívají konečným v pochopení charakteru dané války a sledovaných cílů. Jejich pochopení je předpokladem ztotožnění se s těmito cíli a podřízení svých zájmů zájmům společnosti.

Veliteli socialistické armády nemůže nikdy uniknout skutečnost, že o vojákově (podřízeném) v systému řízení musí vždy uvažovat jako o skutečném subjektu a musí na něm požadovat, aby se jako subjekt v systému řízení angažoval. Systém velení, který tvoří páteř řídicí funkce velitele, vychází totiž z předpokladu, že voják vstupuje do silového pole řízení nikoli jen jako objekt, jako technika, ale především jako subjekt, nadaný vědomím a vůlí.

Uvědomění si tohoto faktu umožňuje veliteli přistupovat k podřízeným nikoli jednostranně, ale komplexně, sledovat podřízené natolik všestranně, nakolik si tuto všestrannost vynucuje složitost zvládnutí bojové techniky a nakolik si to vyžaduje každý jednotlivec a nakolik si to vyžadují skutečné cíle obrany socialistické vlasti.